

DEN SISTA MÄNNISKOHANDELN

Tobias HÜBINETTE

(ur *Arena* 6/2003)

Ny forskning avslöjar sanningen om den internationella adoptionen – ett makabert socialt experiment med katastrofala följder, skriver Tobias Hübinette med pennan riktad mot adoptionsindustrins behov av en nykolonial världsbild.

Socialister brukar betrakta internationell adoption som ett sätt att hjälpa barn från fattiga och socialt utsatta familjer, feminister som en utmaning av det biologiska moderskapet och antirasister som en möjlighet att skapa band mellan kulturer. Överhuvudtaget betraktas internationell adoption – att vita västerlänningar adopterar icke-vita barn från tredje världen – allmänt som en progressiv handling och har därmed blivit en socialt accepterad metod att bli förälder på. Denna migration som under en 50-årsperiod har transporterat en halv miljon barn till Väst upplever just nu något av sin storhetstid som ett resultat av rekordsnabb tillväxt i adoptionsindustrin efter Kalla krigets slut och i och med globaliseringen. Enligt den engelske demografen Peter Selman flyger verksamheten i dag in över 30 000 barn årligen jämfört med under halva antalet på 1980-talet, och av dessa tar USA emot flest i absoluta tal medan Skandinavien med Sverige i spetsen adopterar mest proportionellt sett.

Detta är ett försök att bryta tystnaden kring internationell adoption, den förhoppningsvis sista legala människohandeln som pågår mitt framför våra ögon. I dag ges rena konsumenthandledningar ut om hur man adopterar internationellt, ensamstående karriärkvinnor som adopterar hyllas som symboler för den svenska kvinnorörelsen och bland kändisar kopierar man överklasskvinnorna i det antika Rom som hellre adopterade än födde egna barn för att slippa utsätta sina kroppar för en biologisk graviditet. Det finns med andra ord större skäl än någonsin att kritiskt granska den internationella adoptionsverksamheten. Dessutom har ny svensk adoptionsforskning kommit fram på sistone där bilden av internationell adoption som den rosenkimrande tillvaro den framställs som kullkastad, vilket också borde leda till ett ifrågasättande av dess själva existens.

Internationell adoption i dess moderna form uppkom i samband med Koreakriget (1950-53) som ett sätt att hjälpa barn till amerikanska soldater undan rasdiskriminering. Under den internationella adoptionens första skede spelade kristna räddningsfantasier en viktig roll i kombination med ett visst mått av dåligt samvete i samband med avvecklingen av den koloniala världsbilden. Den avgörande faktorn hittades dock på efterfrå-

gesidan i form av det kärnfamiljsideal som blev den påtvingande normen för efterkrigstidens triumferande medelklass samtidigt som tillgången på adopterbara vita arbetarklassbarn snabbt sinade i takt med införandet av preventivmedel, möjligheter till abort och en allmänt ökande social acceptans för ensamstående mödrar och utomäktenskapliga barn.

Efter Korea följde sedan land efter land i spåren av de våldsamma konflikter som uppstod i och med avkolonialiseringen och Kalla krigets stormaktspolitik. Indien och Sri Lanka i Sydostasien, Vietnam och Thailand i Sydostasien, Colombia, Guatemala och Chile i Latinamerika och Etiopien i Afrika blev alla viktiga adoptionsländer med sina politiska oroligheter, våldsamma konflikter och sociala problem. Under 1960- och 70-talen ersattes det religiösa räddningsmotivet av en vänsterliberal ideologi som tolkade internationell adoption som en progressiv och antirasistisk handling. Många adoptivföräldrar hade redan egna barn men valde ändå att adoptera internationellt – gärna från flera olika ursprungskontinenter – för att skapa en så kallad regnbågsfamilj.

Från och med 1980-talet och ännu mer sedan 1990-talet har internationell adoption kommit att bli den sista utvägen att få barn för infertila par i övre medelklassen. Före adoptionen har de absolut flesta genomgått långa och kostsamma perioder av försök med konstgjord befruktning, ett faktum som innebär att majoriteten av dagens utlandsadopterade växer upp med en mycket svårbemästrad och helt välgrundad känsla av att vara ett sistahandsval. Två andra växande grupper av adoptivföräldrar är ensamma karriärkvinnor som inte hunnit skaffa sig en partner och homosexuella som beroende på lagstiftningen i respektive land adopterar som par eller som föregivet ensamstående heterosexuella. Med kostnader som i vissa fall uppgår till 200 000 kronor tillhör de allra flesta som adopterar samhällets övre skikt, vilket gjort utländska adoptivbarn till något av en statussymbol.

Även om internationell adoption har utvecklats till ett sätt bland andra att skaffa barn på konstgjord väg lever både den kristna och vänsterliberala retoriken om att "rädda och hjälpa barn" kvar som en slags ideologisk överbyggnad trots att det finns långt mer kostnadseffektiva och framför allt humana sätt att hjälpa föräldralösa barn i fattiga länder. Faddersponsoring, SOS barnbyar, fostervård eller inhemsk adoption inom slakten är alla bättre vägar. Ett framgångsrikt exempel på det sista är det omfattande och effektiva statliga program för att hitta släktingar till föräldralösa barn för inhemsk adoption som implementerades efter inbördeskriget i Rwanda, och som ledde till att landet 1997 valde att stänga sig för all internationell adoptionsverksamhet trots påtryckningar från västerländska adoptionsbyråer. Det rwandiska exemplet visar med all önskvärd tydlighet att det finns realistiska alternativ till internationell adoption, och som framför allt

är utformade efter barnets och dess familjs behov i tredje världen och inte efter barnlösa pars önskemål i Väst.

Internationell adoption är, för att tala klarspråk, inget annat än en legaliserad handel med människor. Presumtiva adoptivföräldrar väljer och vrakar från ett etniskt smörgåsbord mellan ursprungsland, ålder, kön, etnicitet och eventuellt handikapp på en marknad bestående av konkurrerande privata adoptionsbyråer som glatt prissätter och marknadsför människor. Internationell adoption handlar heller inte om något jämlikt utbyte av utsatta barn mellan olika länder då det utan undantag handlar om icke-vita barn från tredje världen som adopteras till vita par eller ensamstående i Väst. Att etniskt svenska barn från dysfunktionella familjer skulle skickas iväg för att placeras hos barnlösa medelklasspar i Kina, Saudiarabien, Zambia eller Venezuela skulle med andra ord aldrig kunna inträffa i dagens neokoloniala världsordning.

Det finns paralleller mellan internationell adoption och den transatlantiska slavhandel som fram till 1870 skeppade över elva miljoner afrikaner till Nya världen. Båda drevs och drivs av en enorm efterfrågan på arbetskraft respektive barn och båda var och är beroende av mellanhänder i form av slavhandlare och adoptionsbyråer. Såväl de afrikanska slaverna som de utlandsadopterade separeras i tidig ålder från sina familjer och ursprungsländer för att ofrivilligt transporteras till en ny och helt främmande miljö i syfte att "återfödas" med nytt språk i en annan kultur. Slaverna brännmärkets och adoptivbarnen förvandlas till ett anonymt diarienummer. Båda blir varor.

En av de mer upprörande aspekterna av både slavhandeln och internationell adoption är det faktum att syskongrupper skiljs åt. På samma sätt som syskon vilt sågs kämpa för att inte skiljas åt på slavmarknaden i Savannah slåss i dag barnen desperat i VIP-rummet på Arlanda i hopp om att få vara tillsammans. De är emellertid chanslösa mot en ingenjör från Lidingö. Jag känner personligen flera syskonpar som skiljdes åt vid ankomsten till Sverige och placerades i olika adoptivfamiljer, i vissa fall boendes långt ifrån varandra i norra respektive södra delen av landet. Slutligen legitimeras både slavhandeln och internationell adoption med samma tomma argument – att de drabbade fick och får det bättre rent materiellt jämfört med livet i ursprungslandet. Speciellt de så kallade "husnegrerna" i Amerika och "hovnegrerna" i Europa bör ha varit mest lika dagens utlandsadopterade då de båda levde respektive lever tillsammans med sina köpare och ägare, juridiskt tillhörande dessas hushåll respektive familj.

Att adoptera internationellt har av Sally Price i studien *Primitive art in civilized places* (University of Chicago Press) jämförts med att samla på konstföremål från en primitiv kultur. Andra kritiker har liknat utlandsad-

opererade med mångkulturella maskotar, privata biståndsprojekt, exotiska husdjur eller antirasistiska alibin.

De utlandsadopterade fråntas sin identitet – banden till ursprungsland och familj klipps av – trots att detta uttryckligen är förkastligt enligt FN:s konvention om barnets rättigheter där rätten att få behålla sin identitet innefattandes namn och släktförhållanden samt rätten till sin egen kultur, religion och språk finns inskrivna. Särskilt att frånta någon namnet är enligt de svenska forskarna Anders Lange och Charles Westin i ett etniskt identitetssammanhang ett av de grövsta psykologiska övergrepp som överhuvudtaget kan göras mot en människa, något som snarare är regel än undantag för internationellt adopterade oavsett om de är ett halvår eller tio år gamla vid ankomsten. I Sverige byter man inte ens namn på husdjur när de övergår från en ägare till en annan och reglerna för att äga en isländshäst säger uttryckligen att hästen måste bära ett isländskt namn. För de utlandsadopterade själva blir dessutom kraven på lojalitet, skuld och tacksamhet starka genom den ojämlika relationen där de mest resursstarka i de rika länderna förbarmar sig över de mest oönskade från den fattiga delen på jorden.

Adoption har självklart förekommit i alla tider och inom alla samhällen och kulturer, men forskare är överens om att i ingen annan kultur har adoption praktiserats på det sätt som det görs i dagens Västvärld, det vill säga att fullständigt bryta alla band mellan ursprungs- och adoptivfamilj samt att helt byta identitet på barnet. Adoption har alltid varit något som sker inom storfamiljen, släkten, klanen eller stammen och har alltid varit öppen och med ursprungs- och adoptivfamiljerna som jämlika parter, även i det agrara Europa. Uppkomsten av dagens västerländska adoptionsinstitut härrör, för att göra en lång historia kort, från 1800-talet med industrialismen och moderniseringsprocessen. Detta moderna västerländska sätt att adoptera har av den amerikanska feministen Mary Benet tolkats som ett sätt att kompensera den urbana medelklassen för storfamiljens upplösning.

Sverige har en unik historia av att ta emot utländska barn som går tillbaka till tiden efter första världskriget då föräldralösa barn från kontinenten mottogs som temporära fosterbarn. I slutet av 1930-talet placerades också judiska flyktingbarn i svenska familjer och under 1939-1945 mottogs 70 000 finska krigsbarn varav 10 000 stannade i landet. Och efter krigsslutet anlände ytterligare barn från Tyskland.

Sverige deltog på Sydkoreas sida i Koreakriget med ett fältsjukhus, och det var bland dess personal som de första svenska adoptivföräldrarna hittades. Det första korenska adoptivbarnet anlände till Sverige 1957, och därefter inleddes den internationella adoptionens historia i Sverige. I dag

finns 45 000 utlandsadopterade i Sverige från över 130 olika länder, och årligen tillförs ytterligare över 1000 barn.

Att Sverige från början varit det världsledande internationella adoptionslandet har sin förklaring i konstruktionen av efterkrigstidens svenska självbild. Den stora gruppen utlandsadopterade i Sverige spelar helt enkelt genom sin blotta existens en avgörande roll för att upprätthålla och bekräfta den svenska självbilden som paradiset för demokrati, mänskliga rättigheter, antirasism och solidaritet med tredje världen. Därmed blir internationell adoption ett samhällsprojekt som engagerar och försvaras av ett helt folk; världens mest upplysta och moderna land och det stora undantaget från andra västländer som tvingas ståta med det onda arvet från kolonialismen. Detta självupplevda historiska alibi – sanningen är ju att Sverige var en helt integrerad del av den koloniala världsordningen – och landets seglivade föreställning om moralisk överlägsenhet gör att svenska institutioner fortsätter att se Sverige som idealiskt för att ta emot barn för adoption från Tredje världen.

Som en spegelbild av Sverige är Korea i stället det land i världen som adopterat bort flest barn. Sedan Koreakrigets slut har 150 000 barn adopterats till ett fentotal västländer varav 9 000 till Sverige. För ett ursprungsland som Korea har den omfattande adoptionen slagit undan benen på alla försök att bygga upp en egen välfärdsstat. Under 1950-talet dominerade barn till amerikanska soldater, och under 1960- och 70-talen adopterades de barn bort som övergavs i det kaos som uppstod i samband med landets blixtnabba industrialisering. Tusentals tillfälligt inlämnade barn på institution, bortsprungna eller till och med kidnappade barn försvann utomlands för alltid på grund av det enorma trycket på Korea att skaffa fram adopterbara barn. Internationell adoption har helt enkelt använts som ett substitut till ett icke-existerande socialt skyddssystem under landets utveckling från ett fattigt krigshärjat land till en modern industrialisation och förhindrat framväxten av välfärdsreformer i Korea.

Från 1980-talet har majoriteten av adoptivbarnen utgjorts av barn till ensamstående och ogifta kvinnor, företrädesvis från medelklassen och med en alltmer sjunkande medelålder. De gravida mödrarna göms diskret undan på mödrahem tillhörande adoptionsbyråerna för att föda sina barn och lämna bort dem i lönnedom. Denna typ av system som skambelägger ensamstående och ogifta mödrar samtidigt som det garanterar späda och friska barn för internationell adoption fanns även i Sverige fram tills mitten av 1960-talet, men till skillnad från den svenska kvinnan har hennes koreanska syster fått finna sig i att se sin ställning närmast oförändrad under ett halvt sekel.

Den engelske sociologen Derek Kirton har myntat begreppet ”det liberala paradigmet” för att beteckna den västerländska synen på internationell

adoption. Detta synsätt, som är rådande även i Sverige, uttrycks tydligast i adoptionsforskningen som helt domineras av forskare vilka själva är adoptivföräldrar. Här betraktas utlandsadopterade som medvetet tar avstånd från sitt ursprung som exempel på framgångsrik anknytning till adoptivföräldrarna och anpassning till värdlandet, medan ett aktivt intresse för ursprungskultur och familj ses som indikationer på psykisk ohälsa eller till och med uttryck för nationalism och biologism.

Den etablerade adoptionsforskningen har inte oväntat konstaterat en god psykisk hälsa hos de utlandsadopterade. På senare år har dock ny forskning – framför allt av den svenska trion Frank Lindblad, Anders Hjern och Bo Vinnerljung – lett till att bilden av internationell adoption som den rosenkimrande verksamhet den framställts som kommit att omvärderas. Denna forskning, den mest omfattande som hittills utförts, är baserad på kvantitativa registerstudier av tusentals vuxna utlandsadopterade och skiljer sig därmed från de tidigare undersökningar som utgjordes av intervjustudier av ett mindre antal adopterade som barn, ofta med adoptivföräldrar som informanter. Resultaten visar att vuxna utlandsadopterade i Sverige har stora svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden samt bilda familj och reproducera sig i motsats till motsvarande kontrollgrupper. Vidare hittas höga överrisker för psykisk sjukdom, alkohol- och drogmissbruk, kriminalitet och suicid. Den ojämförligt högsta överrisken gäller för självmord där överrepresentation är femfaldig, en proportion som internationellt endast har sina motsvarigheter bland ursprungsbefolkningar i Nordamerika och Oceanien.

Resultaten har symptomatiskt nog förklarats med en kombination av tiden innan adoptionen och genetiska faktorer – helt enkelt föreställda obotliga trauman i ett miserabelt u-land och dåligt arv. En mer sannolik förklaring torde stå att hitta i den hittills mest omfattande undersökningen som presenterades i SVT:s Dokument inifrån i april 2002 där samtliga 17 000 vuxna utlandsadopterade i Sverige undersöktes gentemot sina adoptivföräldrar, delades upp efter kön och jämfördes med invandrare från samma ursprungsländer och inhemska adopterade för att få fram effekterna av både klass, genus, ras och adoption. Föga förvånande visar resultaten att utlandsadopterade inte klarar av att reproducera sina adoptivföräldrars höga socioekonomiska status, och i jämförelse med männen uppvisade kvinnorna de högsta förekomsterna av missbruk och suicidförsök. Socioekonomiskt hamnar utlandsadopterade på samma nivå som invandrargruppen, det vill säga arbetslöshet och låglönetillhörighet, och epidemiologiskt som den svenskadopterade gruppen, det vill säga hög förekomst av psykiska problem. Sammantaget innebär detta att en vuxen utlandsadopterad i dagens Sverige konfronteras med samma rasism och diskriminering som invandrare och samma separationsproblematik som svenskadopterade, samtidigt som en privilegierad familjebakgrund är till nackdel som icke-vit, medan den fjärde faktorn pekar mot den destruktiva inver-

kan som den västerländska sexualiseringen av utomeuropeiska kvinnor har på den enskilda individen, ett faktum som har relevans i sammanhanget då två tredjedelar av alla utlandsadopterade inte bara är kvinnor utan också har sitt ursprung i Asien.

I ljuset av dessa nya forskningsresultat framstår internationell adoption som inget annat än ett jättelikt oetiskt socialt experiment som inte kan betecknas som något annat än ett fullständigt misslyckande för både ursprungs- och mottagarland, men framför allt som en dödlig katastrof för den enskilde utlandsadopterade. Därmed blir det möjligt att äntligen kunna säga vad internationell adoption egentligen handlar om bortom alla räddningsfantasier och föreställningar om regnbågsfamiljer – en tvångsmigration som borde ha avslutats redan med slavhandelns avskaffande, ett kulturmord som inte ens ursprungsbefolkningar utsätts för längre och framför allt en för alla parter förnedrande handel med människor som inte borde få förekomma i en tid som hyllar mänskliga rättigheter och demokrati.

Tobias Hübinette är doktorand i koreanska vid Stockholms universitet med internationell adoption och den koreanska adoptionsfrågan som forskningsämne.